

18. Kutadgu Bilig ve bilgi okuryazarlığı¹

Mehtap ÖZDEN²

Göknur GÜNAY³

APA: Özden, M. & Günay, G. (2024). Kutadgu Bilig ve bilgi okuryazarlığı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 349-360. DOI: 10.29000/rumelide.1455120.

Öz

Bu çalışmanın amacı 21. yüzyıl okuryazarlık türlerinden biri olan bilgi okuryazarlığının öğrencilere kazandırılmasında Kutadgu Bilig'in araç olarak kullanılabilme durumunu incelemektir. Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib'in 1070'te kaleme aldığı; içeriği bakımından siyasetname ve daha pek çok farklı türün de sınıflandırma alanına girebilecek; Türk Dil'i'nin Orhun Kitabeleri ve Divânı Lugâti't-Türk'le beraber en önemli eserlerindedir. Bu bağlamda Kutadgu Bilig adlı eserin günümüz bireylerine bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırmada araç olarak kullanılabilirliği üzerinde durulmuştur. Kutadgu Bilig adlı eser literatürde yer alan temel bilgi okuryazarlığı çerçevelerinden olan American Library Association- ALA'nın boyutlandırmaları (bilgi ihtiyacına farkındalık, bilgiyi bulma, bilgiyi değerlendirme ve kullanma) temel alınarak incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden Doküman Analizi, verileri sınıflandırma ve değerlendirmede ise içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla bilgi okuryazarlığı boyutlarını içeren beyitlerden örnekler verilmiştir. İçerik analizi aşamasında öncelikle eserde yer alan karakterler tanıtılmış, ardından iki ana karakterin özellikle bilgi okuryazarlığı boyutlarıyla ilgili davranışları üzerinde durulmuştur. Beyitlerden birebir alıntılar yapılarak, bilgi okuryazarlığı alt boyutlarına göre yorumlar yapılmıştır. Sonuç olarak Kutadgu Bilig adlı eser bilgi okuryazarlığı kazandırmada karakterlerin taşıdığı belli başlı kişilik özellikleri ve tutumları, bazı bölümlerde doğrudan bazı bölümlerin de içinde yer alan ilgili beyitler aracılığıyla kullanılabilir özelliktedir. Kutadgu Bilig, bilgi çağında bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmede derslerde kullanılacak bir araçtır. Ayrıca Kutadgu Bilig, bilgi okuryazarlığını ihtiva eder nitelikte olması boyutuyla hâlihazırda güncelliğini koruyan bir eser olma özelliğini sürdürmektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %14

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 20.02.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1455120

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD / Assoc. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education (Çanakkale, Türkiye), mehtapgunes@yahoo.com, **ORCID ID:** 0000-0003-0385-5744, **ROR ID:** https://ror.org/05rsv8p09, **ISNI:** 0000 0001 0680 7807, **Crossref Funder ID:** 100009055

³ Doktora, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı / PhD., Çanakkale Onsekiz Mart University, Graduate School of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Division of Turkish Education (Çanakkale, Türkiye), goknurgunay@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-3370-6945, **ROR ID:** https://ror.org/05rsv8p09, **ISNI:** 0000 0001 0680 7807, **Crossref Funder ID:** 100009055

Anahtar Kelimeler: Bilgi, bilgi okuryazarlığı, Kutadgu Bilig.

Kutadgu Bilig and information literacy⁴

Abstract

The aim of this study is to examine the use of Kutadgu Bilig as a tool in teaching information literacy, one of the 21st century literacy types, to students. Kutadgu Bilig, written by Yusuf Has Hacib in 1070, is one of the most important works of the Turkish language, along with the Orkhun Inscriptions and Dîvânu Lugâti't-Türk, which can be classified as a political essay and many other different genres in terms of its content. In this context, the usability of Kutadgu Bilig as a tool for today's individuals to gain information literacy skills is emphasized. Kutadgu Bilig was analyzed based on the dimensions of the American Library Association- ALA, which is one of the basic information literacy frameworks in the literature (awareness of information need, finding information, evaluating and using information). Document Analysis, one of the qualitative research methods, and content analysis was used to classify and evaluate the data. In order to ensure the reliability of the data, examples of couplets containing information literacy dimensions were given. In the content analysis phase, firstly, the characters in the work were introduced, and then the behaviors of the two main characters, especially related to the dimensions of information literacy, were emphasized. One-to-one quotations were made from the couplets and comments were made according to the sub-dimensions of information literacy. As a result, the main personality traits and attitudes of the characters in Kutadgu Bilig can be used in gaining information literacy through the relevant couplets in some chapters directly and in some other chapters. Kutadgu Bilig is a tool that can be used in lessons to raise information literate individuals in the information age. In addition, Kutadgu Bilig continues to be a work that is still up to date with the dimension of containing information literacy.

Keywords: Knowledge, information literacy, Kutadgu Bilig.

Giriş

Bilgi, içinde bulunduğumuz çağa adını veren modern insanın temel gücüdür. İnsanlığın kas gücünü merkeze alan varoluş mücadelesinin başlangıcının bugünkü son durağıdır. İnsanın gelişimi hiçbir zaman durmaz. Bireyler geliştikçe toplumlar gelişir, toplumlar geliştikçe evrensel kültür ve insanlık gelişir. Düşüncedeki bu ilerleme ve dinamizm insan için hem türünün zorunlu kaldığı bir arayış hem de bir idealdir. Bu ilerlemenin sonucu olarak tüm insanlığı kapsayan ve katlanarak büyümeye devam eden bir mirasın varlığından söz edilebilir.

⁴ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 14

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 20.02.2024-Acceptance Date: 20.03.2024-Publication Date: 21.03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1455120

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

İnsanlık tarihinde kırılma anları sayılabilecek bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar yazının bulunması, büyük göç hareketleri, yeni coğrafyaların keşfi, makinelerin icadı, internetin kullanılmaya başlanması gibi kendisinden sonra gelecek çağlara şekil veren ilerlemelerdir. Şüphesiz Sümerlilerin yazıyı icadı - henüz kesin olmamakla beraber bu icadın Göbeklitepe'ye de çekilebileceği düşünülmektedir (Özkaral, 2015)- yalnızca okuma yazmanın başlangıcı değil tarihin de başlangıcı sayılmaktadır. Yazının icadı, kâğıdın kullanılması, kitapların oluşumu, kütüphaneler, üniversiteler, bilgisayarlar, depolama sistemleri bilginin önemini anlayan insanın davranışlarıdır. İnsan bilgiyi saklamanın, gerektiğinde bu bilgileri yeniden kullanmanın, uygun bağlamlarda değerlendirebilmenin ve paylaşmanın yollarını bulmuştur.

İnsanın bilgiyle ilgili bu davranışlarının kökeninde dünyayı anlamak isteme ve kendine göre organize etme duygusu yatar. Gelişmeleri okuyabilmek ve yeni anlamlar oluşturabilmek için yeni beceriler şarttır. Dünya değişirken insanların kurduğu yeni anlamlara gereksinim vardır. Esasen dünyayı değiştiren de insanın kurduğu bu yeni anlamlardır. Bu etkileşimden doğan anlamları yeni bağlamlar içinde yorumlamak, eski bilgilerle yeni bilgileri yapılandırmak ve yepyeni anlamlar ortaya koymak; yeni anlamları farklı bağlamlar içinde kullanabilmek bilişsel olarak üst düzey birtakım işlemleri bütüncül bir şekilde yapabilmeyi gerektirdiğinden kişilerin anlama, yorumlama ve hayata katılımlarında farklı bir bakış açısı kazanmaları ihtiyacı doğmuştur. Bu yüzden bilgi çağı, yeni okuryazarlıklar ya da 21. Yüzyıl okuryazarlıkları olarak adlandırılan becerilerin kazanılmasını gerektirir.

Literatürde pek çok kurum ve kuruluşun hem 21. Yüzyıl becerilerini hem de yeni okuryazarlıkları sınıflandırdıkları çalışmalar görülür (Çalışır, Arslan ve Özaslan; 2023: 703). Genel anlamda teknolojiyi temel alan ve çoklu ortamları okumayı amaçlayan yeni okuryazarlık kavramı, Kellner (2001)'in tanımına göre seslerin, görüntülerin, grafiklerin, yazıların zihinde bir bilgiyi işle süreci oluşturduğu okuryazarlıklara işaret eden bir çatı kavramdır. Bugünün bilgisi hangi bağlam içerisinde ya da ne denli karmaşık ve katmanlı sunulursa sunulsun, yeni okuryazarlık becerileri ile anlama, yorumlama, analiz etme, yeni bağlamlar oluşturma işlemleri yapılabilmektedir. Yeni okuryazarlıklar literatürde yer bulurken her biri için pek çok kavramın aynı anda kullanılması gibi bir durum eserlerde göze çarpar. Çünkü okuryazarlık kavramı dinamiktir, günbegün yaşama dahil olan farklılıklar terimleri değiştirebilir. Bilgi okuryazarlığı kavramı etrafında toplanan "bilgi akıcılığı, bilgi yetkinliği, bilgi yeterliliği vb." kavramlara rastlansa da yetmişlerden bu yana kullanıldığı düşünüldeğünde kastedilen anlamı bütüncül bir şekilde ifade etmeye yarayan kavramın "bilgi okuryazarlığı" olduğu söylenebilir. American Library Associationa göre bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bunu hissetmek, ihtiyaç duyulan bilgiyi bulmak, elde edilen bilgiyi değerlendirmek ve etkin olarak kullanmak; olarak tanımlanır (Akt. Kurbanoğlu, 2010: 724-725). Bu beceriler, kendisinden sonra yapılmış tanımların da kaynağını oluştururken esasen terim Paul Zurkowski tarafından ortaya atılmıştır. Zurkowski (1974), bu terimle bu beceriye sahip olan bireylerin bilgi kaynaklarını, işlerindeki sorunları çözebilecek şekilde kullanabiliyor olmaları konusunda eğitilmiş olmalarıyla açıklamıştır. 2006'da UNESCO (Inskip, 2014), bilgi okuryazarlığını tanımlarken bilgi ihtiyacının fark edilmesi, belirlenmesi ve bu ihtiyacın giderilmesine yönelik kaynakların belirlenerek etkinlikle erişilmesi, erişilen bilgilerin eleştirel düşünce ile değerlendirilmesi ve mevcut bilgilerle bütünleştirilmesi süreçleri şeklinde tanımlar. Burchinal'ın tanımına göre bilgi okuryazarlığı pek çok beceriyi içerisinde barındıran bir settir ve iyi bir bilgi okuryazarında bulunması gereken beceriler (Behrens, 1994: 310):

- Bilgiyi bulma ve kullanma becerileri,
- Problem çözümünde bilgiyi kullanma ve karar vermeye yönelik beceriler,

-Elde edilen bilgileri doğru ve etkili bir biçimde yeni bağlamlar içerisinde konumlandırabilme becerileridir.

Kısaca bilgi okuryazarlığı; çok ve çeşitli şekillerde sunulan bilgileri, ihtiyaçlar doğrultusunda seçme, değerlendirme ve doğru bağlamlarda kullanabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Pek çok kişi ve kurum bilgi okuryazarlığına ilişkin tanımlamalarda bulunmuştur. Bu kurumlardan örneğin; American Association of School Librarians, Association of College & Research Librariesin, University of Colombonun, Information Literacy Section-InfoLit ve araştırmacılarından Kuhlthau, Herring ve Bruce gibi yaptıkları tanımlarla bilgi okuryazarlığı becerilerinin farklı bağlamlardaki uyarlamalarına yönelik literatüre katkı sağlamışlardır (Lau, 2006: 4). Bu çalışmada 1989 yılında Amerikan Kütüphane Derneğinin (American Library Association, 2000) temel anlamda bilgi okuryazarlığı için çizdiği çerçeveden yola çıkılmaktadır.

Kültür milletlerin ve insanlığın belleğidir. Gökalp'e göre kültürün temel unsurları; duygular, heyecanlar, zevkler ve inançlardır (Arslan, 2012: 11). Metinler ise bu bağlamda oluşturulduğu çağın ve öncesinden gelen birikimin dilini, kültürünü, anlayışını, arayışlarını türüne göre bilgilerini, olaylarını taşıyan anlatılardır. Bir milletin hayata bakışı, dünyayı algılayışı o millete mal olmuş eserlere bakılarak anlaşılabilir.

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları dönemde ağırlıklı olarak sözlü edebiyatla hayatlarını sürdüren bir millettir. Göçebe hayatın ve zor iklim şartlarının getirileri yazılı eserlerin azlığına, az sayıda yazılı eserin de çok zor şartlardan geçerek bugüne bin bir güçle ulaşmasına sebep olmuştur. Orhun Kitabelerinden sonraki dönemde, ikinci bin yılın başlarında Türklerin İslamiyet'le de tanıştığı ve mihenk taşları sayılan önemli eserler verilmiştir. Bu eserlerden biri hatta belki de Divan-ı Lügat'it Türk'le beraber en önemsi Kutadgu Bilig'dir. "Mutluluk veren bilgi." olarak günümüz Türkçesine aktarılacak eserde alegorik unsurlarla dönemin siyasi ve felsefi anlayışları başta olmak üzere pek çok konuya ışık tutmuştur.

Alanda Kutadgu Bilig'le ilgili çalışmalarını doğrudan eser üzerinde ve eserin çeşitli alanlarda kullanımıyla ilgili, şeklinde ayırmak mümkündür. Reşit Rahmeti Arat, Agop Dilaçar gibi araştırmacıların eserlerinin yanı sıra bugün Kutadgu Bilig tezlere dil bilgisi, felsefe, siyaset, anlatı yönüyle konu olmaktadır.

Kutadgu Bilig'in eğitim ve diğer disiplinlerde kullanımıyla ilgili çalışmalara değinmek gerektiğinde Tekşan'ın (2012) Türkçe Dersi Değerler Eğitiminde Kutadgu Bilig'in Kullanımı adlı çalışmasında eserden alıntılar yaparak, değerlerin her biri altında tek tek incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada da Kutadgu Bilig'den ifadeler yer verilerek bilgi okuryazarlığı becerilerinin başlıkları altında değerlendirilecek, böylelikle bilgi okuryazarlığı becerisinin kazandırılması yolunda kullanılıp kullanılmayacağını ortaya konması amaçlanmıştır.

Eser bir siyasetname olduğundan Aydemir'in (2013) Kutadgu Bilig'in Dilinde Bilgi Kavramı ve İşlevi adlı çalışmasında "bilmek-bulmak-olmak" kavramları çerçevesinde insan-ı kâmil mertebesi incelenerek bilmenin felsefi boyutu ortaya konmuştur.

Eğitimde kullanımıyla ilgili Kaya'nın (2017) Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib'in Eğitimle İlgili Görüşleri adlı çalışmasında günümüzde de kullanılan birtakım öğretim ilkeleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada da günümüzle köprü kurabilecek bir bilgi okuryazarlığı anlayışı Hacib'in satırlarında aranmaktadır.

Eserin farklı metin türlerini bir arada sunması hususu Adıyaman'ın (2022) Kutadgu Bilig'de Hatırat Unsurları çalışmasında eserin aynı zamanda bir anı ve öz yaşam öyküsü olduğu ortaya konmuştur. Bu yönüyle eserin, günümüzde Türkçe dersinde farklı bir metin türü olarak kullanımının da mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türklerin en önemli kaynak metinlerinden biri olan Kutadgu Bilig'te günümüzün "bilgi okuryazarlığı" anlayışına uygun ifadelerin yer alıp almadığını tespit etmek ve böylece 21. Yüzyıl okuryazarlık becerilerinden biri olan "bilgi okuryazarlığı" becerisinin öğrencilere kazandırılabilmesi için kullanılabilir olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Problem sorusu "Kutadgu Bilig adlı eser günümüz bireylerine bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırma amacıyla kullanılabilir mi?" olarak sorulmuştur. Problem sorusunu açımlayan alt sorular:

- Kutadgu Bilig adlı eserde "bilgi ihtiyacına yönelik farkındalık ve herhangi bir sorun dahilinde gereken bilgiyi tanımlayabilme" konusuna dair ifadeler yer almakta mıdır;
- Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi bulmaya yönelik ifadeler yer almakta mıdır;
- Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi uygun bağlamda değerlendirmeye yönelik ifadeler yer almakta mıdır;
- Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi kullanmaya yönelik ifadeler yer almakta mıdır; olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmaktadır. Doküman analizi basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009). Dokümanlar analiz edilirken araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu çalışmada bilgi okuryazarlığının temel dört becerisi Kutadgu Bilig adlı eserde yer alan ifadelerde aranacaktır.

Araştırma materyali

Bu çalışmada Kutadgu Bilig'in günümüz Türkçesine aktarılmış hali Ocak 2020'de Türkiye İş Bankası Yayınlarından yapılan 20. Baskısı kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'in elde üç nüshası bulunur. Bu eserde 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunan Fergana nüshasının kopyası kullanılmaktadır.

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib (Balasagunlu Yusuf) tarafından 1070 yılında Karahanlı döneminde kaleme alınmış, içinde barındırdığı farklı türlerden de söz edilebilecek mesnevî ve siyasetnamedir. Toplam 6645 beyitten oluşur. Aruzun "fa'ülün/ fa'ülün/ fa'ülün/ fa'ül" kalıbıyla yazılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu analiz yöntemindeki temel yaklaşım, toplanan verilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi ve bu verilerin işaret ettiği yeni ve anlamlı kavramlara ulaşılmasıdır. Betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar içerik analiziyle anlamlı hale gelir. İçerik analizinde, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada da bulgular alt sorular ışığında birebir ifadeler alıntılanarak açıklanacaktır.

Böylelikle eser bilgi okuryazarlığı becerilerine yönelik ifadelerin bulunup bulunmama durumuna ilişkin bir betimleme yapılmış olacaktır.

Güvenirlilik ve Geçerlilik

Bu çalışmada seçilen örneklerin, bilgi okuryazarlığı boyutlarına ayrılmasında uzman çeşitlemesi metodu kullanılmış, araştırmacılardan görüş alınarak teyit edilmiştir. Uzman çeşitlemesi toplanan verilerin işlenirken inanılabilirliğini arttırmak adına yapılan çeşitleme yöntemlerinden biridir. Çalışmanın bölümleri ilgili konunun uzmanı olan bir başka kişiye sunulur ve onun gözünden yapılan değerlendirmelerle birlikte yeniden şekillenir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada ayrıca veriler birebir alıntılanarak yorumlanmış ve bu yolla objektifliğin artırılması amaçlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Makalenin bu bölümünde her bir alt soru; bu alt soruların altında, eserde bulunan ifadelerden birebir alıntılanan örnekler ve bu örneklere ilişkin yorumlar bulunmaktadır. Örnekler sayfa sayısı (s.) ve beyit numaraları (b.) ile belirtilmiştir.

Öncelikle “Kutadgu Bilig” dört ana karakter üzerinden alegorik bir anlatımla devlet yönetimi, yaşantı şekli, akıl, erdem, ahiret gibi konulara değinilen bir şiiirdir. Karakterlere bakıldığında (s.x) :

“Kün-Toğdı ilig: (Gündoğdu, hakan): Köni törü, doğru töre, doğru yasayı ve adaleti simgeler.

Ay-Toldı (Dolunay, vezir): Mutluluğu, talihi, devleti simgeler.

Ögdülmüş (Övülmüş, vezirin oğlu): Akıl simgeler, adı aklın her zaman övülmüş olmasından gelir.

Odğurmuş (Uyanmış, vezirin akrabası) Akıbeti, yaşamın sonunu simgelediği yazar tarafından belirtilir.”

Bu kişilere bakıldığında özellikle Kün-Toğdı'nın bilgiyi arayan, doğru, akıllı, bilgili kimselerden tavsiyeler alan, istişare etme isteğiyle bilgiyi “kut” taşıma vasfıyla talep eden kimse olduğu ifade edilebilir. Bu karakter üzerinden “bilgi ihtiyacına yönelik farkındalık ve bilgiyi bulma” özelliklerinin eser boyunca ortaya konduğu söylenebilir.

Örnek 1. s.63- b.568-571

“Zamam geldi hacib hakana meseleyi

Ay-Toldı'nın tavrını asaletini açtı

Deyiverdi hâlini, davranışını

Sayıverdi bilgisini, aklını

Dinledi hakan, dedi: Getir hani

Nerededir, bir görevim onu

Tam da böyle birini isterdim şimdi

Görüp baksa, yapsa beyliğin işlerini

...”

Ay-Toğdı'nın ise bilge olduğu, bilgisini kullanmaya istekli olduğu; bu bilgiyi doğru bağlamlarda değerlendirmek istediği de yine beyitlerden anlaşılmaktadır.

Örnek 2: s.60, b. 526- 528

*“Bu Ay-Toldı ey hacib dedi
İşittim bu Kün-Toğdı hakanı*

*İşittim uzaktan onun ününü
Bilgisi ve akıyla verdiği öğütleri*

*İstedim ki hizmet edeyim ona
Hizmete geldim kapısına
...”*

Ögdülmüş ve Ogdurmuş karakterlerinden biri dünyada akıl, bilgi ve saadeti; diğeri inzivaya çekilmiş bir karakter olarak öteki dünyayı ve Allah'ın yolunu anlatır.

Eserin bölümlerinden bazıları doğrudan bilgi okuryazarlığı ile ilişkilendirilebilir ifadeler içerir:

“İnsanoğlunun Değerinin Bilgi ve Akıldan Geldiğini Söyler” (s.33)

“Dilin Erdemini, Kusurunu, Yararını ve Zararını Söyler” (s.34)

“Bilgi ve Aklın Erdemini ve Yararını Söyler” (s.43)

“Ay-Toldı, Hakana Dilin Erdemini ve Sözün Yararlarını Söyler” (s.90)

“Ögdülmüş Hakana Aklın Suretini Söyler” (s.153)

“Bilge ve Bilginlerle İlişkiyi Söyler” (s. 325)

-Kutadgu Bilig adlı eserde “bilgi ihtiyacına yönelik farkındalık ve herhangi bir sorun dahilinde gereken bilgiyi tanımlayabilme” konusuna dair ifadeler yer almakta mıdır; sorusuna ilişkin bulgular:

Örnek 3: s.153, b. 1841- 1842

*“...
Akıldan gelir bak her türlü iyilik
Bilgiyle büyür er, bulur seçkinlik*

*Bu ikisiyle de insan olur ulu
Bu ikisiyle de sağlanır doğruluk yolu
...”*

Yorum: Bu beyitlerde kişinin bilgi ihtiyacına yönelik farkındalık duygusu ifade edilmektedir. İyiliğe, doğruluğa ve seçkinliğe ulaşmanın yolunun akıldan ve bilgiden geçtiği söylenmektedir. Aklın ve bilginin -tıpkı günümüzde de önemli güç olarak görülmesi gibi- kişiyi diğer kimselerden ayıracağı ve onu seçkin kılacağı; insanı ancak bilgi ve aklın yücelteceği, doğruyu ancak bu ikisinin bulduracağı vurgulanmaktadır.

Örnek 4: s. 148, b.1777

“...
Akılının işi tümüyle ölçülüdür
Bilgisizin tüm işi gelişigüzeeldir
...”

Yorum: Bu beyitte herhangi bir sorun dahilinde gereken bilgiyi tanımlayabilme davranışının bir hazırlık süreci gerektirdiği, bilgili kişilerin sorunu tespit ederek gerektiği gibi planlı davrandığı; bilgisiz olmayan, akıllı bir kişinin bu muhakemeyi yapmak için yeterli donanıma sahip olduğu; işlerin yapılırken ölçülü ve gerektiği gibi yapılabilmesi için, gelişigüzel yapılmaması için ön hazırlığın ancak bilgiye sahip kişilerle yapılabileceği vurgulanmaktadır.

- Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi bulmaya yönelik ifadeler yer almakta mıdır; sorusuna ilişkin bulgular:

Örnek 5: s.8- b.12-14

“...
Bu Meşrik Meliki, Maçinliler beyi
Bilgili, anlayışlı, dünyanın önde gelenleri

Hepsi bu kitabı alıp benimsemiş
Hazine içine koyup gizlemiş

Birinden birine miras olarak kalır
Başkalarına vermez kendine alır
...”

Yorum: Bu beyitlerde hükümdarların bilgileri söz konusu eser gibi değerli kitaplardan edindiği, bu gibi eserlerin (şair burada Kutadgu Bilig’in öneminden bahsetmektedir) bilginin kıymetini bilen ulu kişilerce hazine olarak saklandığı ve kendilerinden sonraki nesillere miras olarak bıraktığı; kimselere vermediği ifade edilmektedir.

Örnek 6: s.325- 326, b.4341- 4344

“Başka bir topluluk da âlimlerdir
Onların ilmi halkın yolunu aydınlatır

Onları çok sev ve sözünle ağırla
Bilgilerini öğren çok ya da azsa

Bunlardır yarayan ya da yaramayanları
Seçip, ayırıp tutan doğru yolu

Çabala, ilmini öğren, bil bilgilerini

Yardımda bulun onlara uzatma dilini

...”

Yorum: Bu beyitlere göre bilgiyi bulmanın bir yolu alimlerle iyi ve onların kıymetine yakışır şekilde ilişkiler kurmaktır. Doğru ve yanlış ayırt edebilmek için alimlerden faydalanmak gerekir. Aynı zamanda onları eleştirmemek, onlara yardım etmek gerekir. Bir kimse hakan da olsa ve hatta belki de en çok hakan olduğunda alimleri etrafında tutmalı, onlara iyi davranmalı, onların ilim ve ferasetinden faydalanmalıdır.

- Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi uygun bağlamda değerlendirmeye yönelik ifadeler yer almakta mıdır; sorusuna ilişkin bulgular:

Örnek 7: s.148- b. 1170-1773

“...

Ögdülmüş iyi yasalar yaptı

İnsanları değerine göre yükseltti

Kaldırdı halkın üstündeki güçlük ve baskıyı

Giderdi kendi yararsız tavırlarını

Düzenlendi yasa hem il düzeldi

Hakan erince kavuştu, sağlamlaştı ili

...”

Yorum: Bu beyitlerde akılla temsil edilen ve babası Ay-Toldı'nın vefatından sonra hakanın hizmetine giren Ögdülmüş'in mevcut bilgisini halk için yasalar yapıp liyakati hâkim kılma konusunda inisiyatifini kullandığı görülmektedir.

Örnek 8: s. 87-b.905-906

“...

Yokuş gibidir iyilik, çıkamaz kişi

Değme insan yapamaz bu işi

Değerli şeylerin zordur yapılması

Bilgisiz ve değersiz yapamaz bu işi

...”

Yorum:

Bu beyitlerde şair, iyiliğin bilgili insan işi olduğunu anlatır. Bilgi, iyi olan şeyi yapma yolunda değerlendirilmelidir. Bilgili olmayan iyiyi ve kötüyü ayırt etme idrakinden yoksundur. Gerçek iyilik dayatmalardan uzak, akılla ve bilgiyle muhakeme edilerek değerlendirildikten sonra yapılandır.

-Kutadgu Bilig adlı eserde bilgiyi kullanmaya yönelik ifadeler yer almakta mıdır; sorusuna ilişkin bulgular:

Örnek 9: s.55, b.466-470

“ ...

*Özüne bakıp dedi: Ben bugün
Binlerce erdemimle ilde öncüyüm*

*Neden burada boş duruyorum
Hakana varayım, hizmet edeyim*

*Hakana yarar sağlasın bu erdemlerim
Bağışta bulunursa eğer gider üzüntülerim*

*Akıllı, bilgili, uyumlu bir beymiş
Yanında erdemli insanları istermiş*

*Aklın kıymetini yine akıllı bilir
Bilgenin sattığını yine bilge alır*

...”

Yorum: Bu bölümde vezirin kendi bilgisini paylaşmak ve üzüntülü halinden kurtulmak için Kün-Toğdı'nın yanına gittiğini anlatır. Ay-Toğdı, akıl ve bilgisini tarttıktan sonra bu bilginin kullanılmadığı takdirde kendisine üzüntü yarattığını anlar. Bu bilgiyi kullanmak üzere Kün-Toğdı Hakan'ın yanına gider.

Örnek 10: s.92- b. 971- 978

“ ...

*Bilgisiz dilini sıkı tutmalı
Bilgili diline güç vermeli*

*Bilgili sözü yere su gibidir
Aktınca suyu yer nimet verir*

*Bilgili kişinin sözü eksilmez
Akan duru pınarın suyu kesilmez*

*Sulak yerler gibi olur bilgiler
Çıkar su, nereye ayak vursalar*

Bilgisiz kişinin gönlü kum gibidir

Nehir girse dolmaz, ot ve yem bitmez

Yine dedi Ay-Toldı, hakan bilir ki

Bu dilin zararı insanın yaşamına mal olur

Diriyse insan nasıl söylemez

Gerekli sözleri kişi gizlemez

Sorulması gerek ki insan söylesin

Sorulmazsa sözünü sıkı saklasın

...”

Yorum: Bu beyitlerde, bilgili kişinin bilgisini kullanırken istekli olmasını ve söylediği şeye bir nimet akıttığını bilerek hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Bilgili kişilerin bulunduğu ortamda söyledikleri sözle farklılık ve zenginlik katacağı ifade edilmektedir. Ayrıca bir bilgili kişi yaşadığı müddetçe bilgisinden hak edenleri mahrum bırakmamalıdır. Bu “hak etme” durumunun da bilgiliden bilgiyi ancak talep ederek olacağı anlatılmaktadır.

Sonuç

Kutadgu Bilig, ikinci bin yılın henüz başlarında yazılan Türkçenin en önemli eserlerinin başında gelir. Türkçe ise dil olarak geçmişten bugüne yapısını ve işlevini koruyan, řu an konuşulan ve yazılan en önemli dillerden olma özelliğini taşımaya devam eder. Bugün dünya üçüncü bin yıla girmişken ve metnin tanımı son derece değişmişken bir bilgi bombardımanındaki insan için bilgiye duyulan ihtiyaç doğrultusunda onu bulma, gerektiği şekilde değerlendirebilme, uygun bağlamda kullanabilme becerisi bir insanın bugün hayatta kalabilmesi için son derece gereklidir. Aynı zamanda toplumların kendi kültürlerinden gelen birtakım özelliklerinin korunması da uyarılara yoğun bir şekilde maruz kalınan bu çağın temel gereksinimlerinden bir diğeridir. Kültürün en önemli taşıyıcısı olan dilin, kültürün ve okuryazarlığın; geçmişten bugüne verilmiş Kutadgu Bilig gibi ait olduğu milletin seçkin eserleriyle öğretilmesi öğrencilerin hem çağa hem de aynı zamanda kültürlerine olan aidiyetini güçlendirecektir. Bu sebeple Kutadgu Bilig bugün, bilgi okuryazarlığı becerisinin bireylere kazandırılmasında özellikle yaklaşım ve tutum anlamında kullanılabilir.

Kaynakça

- Adıyaman, C. (2022). Kutadgu Bilig’de hatırat unsurları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 143-154.
- American Library Association. (2000). Information literacy competency standards for higher education. <https://repository.arizona.edu/bitstream/handle/10150/105645/standards.pdf?sequence=1>. Erişim tarihi: 19.02.2024
- Arslan, M. (2012). Ziya Gökalp’te kültür ve uygarlık anlayışı. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(10), 11-19.
- Aydemir, Ö. K. (2013). Kutadgu Bilig’in dilinde bilgi kavramı ve işlevi. *Electronic Turkish Studies*, 8(1).
- Behrens, S. J. (1994). A conceptual analysis and historical overview of information literacy. *College & research libraries*, 55(4), 309-322.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

- Çalışır, M., Arslan, M., & Özaslan, H. (2023). Sınıf Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 701-736.
- Inskip, C. (2014). Information literacy is for life, not just for a good degree: a literature review. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1448073/1/IL%20in%20the%20workplace%20literature%20review%20Dr%20C%20Inskip%20June%202014.%20doc.pdf> Erişim Tarihi: 19.02.2024
- Kaya, U. (2017) Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib'in Eğitimle İlgili Görüşleri Kutadgu Bilig and Yusuf Has Hacib's Opinion About Education. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Kellner, D. (2001). "New Technologies- New Literacies: Reconstructing Education for the new
- Kurbanoglu, S. (2010). Bilgi okuryazarlığı: Kavramsal bir analiz. *Türk kütüphaneciliği*, 24(4), 723-747.
- Lau, J. (2006) Guidelines on information literacy for lifelong learning, Erişim adresi: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-en.pdf>
- Özkaral, T. (2015). Eskiçağda yazı, kitap ve kütüphanenin oluşum süreci; günümüz eğitime katkıları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 371-384.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi değerler eğitiminde kutadgu bilig'in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1-17.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Zurkowski, P. G. (1974). The information service environment relationships and priorities. Related Paper No. 5.